

DIN NOU LA TIMIȘOARA: ÎNTÂLNIREA CEAUȘESCU–TITO DIN TOAMNA LUI 1971

Vasile Rămneanțu*

Cuvinte cheie: 1971, Timișoara, întâlnire, Ceaușescu, Tito, pregătirea vizitei, convorbiri.

Keywords: 1971, Timisoara, meeting, Ceausescu, Tito, preparation of the visit, discussions.

Back in Timisoara: the Ceaușescu–Tito meeting in the fall of 1971

(Abstract)

Starting from 1966 and until the death of the Yugoslav communist leader Josip Broz Tito, periodic meetings took place between him and Nicolae Ceaușescu, one of which took place in Timisoara between 23rd–24th of November, 1971.

The visit was meticulously prepared by the Romanian authorities, with the usual security and protocol measures taken for such occasions, but there were also exaggerated festive moments, such as the large number of people who were forced to express their “enthusiasm” towards the two delegations.

During the two rounds of discussions, the internal developments in the two states were presented (with the Yugoslav side showcasing the changes in the country’s constitution through which the republics enjoyed increased autonomy), as well as the main international problems.

Thus, the conflicts between India and Pakistan, those in the Middle East, the Vietnam War, the preparation of the European security conference, the USSR’s tendencies to control socialist states, but also the international communist movement were analyzed, the positions of the two states being identical or close on these issues.

The program also included visiting some of the significant enterprises for Timisoara’s industry, the meeting in Timisoara highlighting the good relations that existed at that time between Romania and Yugoslavia, as well as the high level of trust that was established between the two party and state leaders.

După anul 1945, relațiile româno-iugoslave s-au dezvoltat, între cele două părți fiind încheiat un tratat de prietenie, în ciuda pretențiilor teritoriale pe care Belgradul le-a avut în ultima parte a războiului. În urma rupturii dintre Tito și Stalin, guvernul comunist român a urmat fidel linia Kremlinului, iar relațiile diplomatice, economice și culturale dintre cele două state vecine au fost întrerupte complet, între Belgrad și București persistând o stare de tensiune¹. În perioada de după moartea lui Stalin relațiile sovieto-iugoslave au fost normalizate, o delegație sovietică la nivel înalt vizi-

tând Iugoslavia la sfârșitul lunii mai și începutul lui iunie 1955, întâlnire care a însemnat în mod oficial reconcilierea dintre cele două state. A urmat vizita lui Iosip Broz Tito în URSS în vara lui 1956, prilej cu care trenul mareșalului iugoslav a traversat teritoriul României.

Pe fondul reconcilierii sovieto-iugoslave și Bucureștiul a fost interesat să-și normalizeze raporturile diplomatice cu Belgradul, deși liderul comunist român Gheorghe Gheorghiu Dej se afla într-o poziție dificilă, acesta fiind cel care a rostit raportul prin care în 1948 Iugoslavia era exclusă din “lagărul comunist”. Prilejul reluării contactelor la nivel înalt dintre România și Iugoslavia a fost oferit tocmai de traversarea de către Tito a teritoriului țării noastre spre URSS, când între acesta și Dej a avut loc o întâlnire, pregătită cu multă atenție de partea română, în cursul acesteia fiind stabilită și vizita oficială a liderului iugoslav la București din 23–26 iunie 1956 (după întoarcerea acestuia din URSS)². În finalul discuțiilor a fost adoptată

* Universitatea de Vest din Timișoara, B-dul Vasile Pârvan, nr. 4; e-mail: vasileramneantu@yahoo.com.

¹ Cezar Stanciu, *Prietenul de la Belgrad. Întâlnirile dintre Ceaușescu și Tito (1966–1979)*, ed. a II-a, Târgoviște (2021), 17–24. Pentru perioada respectivă, vezi și Ioan Chiper, Andi Mihai Băncilă, Ovidiu Georgescu, Constantin Hlihor, Silvia Ioniță, Gavriil Preda, *România. Relațiile cu vecinii în perioada războiului rece. Relațiile României cu Iugoslavia*, București (2015), 251 pag.; Laura M. Herța, *Costrucția amenințării titoiste și impunerea modelului sovietic. Conflictul româno-iugoslav prin lentila socio-constructivistă (1948–1954)*, Cluj-Napoca (2016), 318 pag.

² Cezar Stanciu, *op. cit.*, 24–25.

declarația guvernamentală, cele două părți fiind interesate de dezvoltarea relațiilor comerciale, tehnico-științifice, culturale (care de altfel au început a fi restabilite încet, încet din 1953), precum și de construirea unei hidrocentrale la Porțile-de-Fier, însă în opinia părții iugoslave procesul reconcilierii româno-iugoslave nu era încheiat, iar în privința relațiilor dintre cele două partide comuniste lucrurile erau departe de a fi clarificate³.

După sincopa datorată revoluției anticomuniste din Ungaria din toamna lui 1956, când Bucureștiul și Belgradul au avut atitudini diferite față de criza maghiară, raporturile diplomatice au continuat să se dezvolte, e adevărat într-un ritm mai lent, cele două părți fiind interesate în special de proiectul construcției hidrocentralei de la Porțile-de-Fier. La începutul deceniului al șaptelea al secolului trecut colaborarea dintre cele două state vecine a înregistrat un ritm ascendent, păstrat și după moartea lui Gheorghiu Dej, Nicolae Ceaușescu și Iosip Tito având – într-o serie de probleme internaționale – o viziune apropiată sau comună⁴. Începând cu anul 1966 cei doi lideri s-au întâlnit anual, o astfel de întrevvedere având loc la Timișoara în toamna anului 1971.

„Programul întâlnirii tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România cu tovarășul Iosip Broz Tito, președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, președintele Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia”, datat în ziua de 19 noiembrie 1971, prevedea desfășurarea vizitei la Timișoara, în perioada 23–24 noiembrie 1971. Conform acestuia, în ziua de marți, 23 noiembrie, urma să aibă loc sosirea liderului comunist iugoslav, care intra pe teritoriul României prin punctul de frontieră Stamora Moravița, trenul prezidențial ajungând în gara Timișoara Nord la ora 12. Ceremonia de sosire era planificată a se desfășura între 12–12,15, înalților oaspeți fiindu-le acordate onoruri militare, un grup de pionieri oferindu-le buchete de flori. În intervalul de timp 12,15–12,30 coloana oficială se deplasa la reședința rezervată oaspeților, unde începând cu ora 13 avea loc un „dejun intim”, convorbirile oficiale între cele două delegații fiind programate a se desfășura la sediul Comitetului județean al PCR Timiș începând cu ora 16. Prima zi a vizitei se încheia cu un

dejun oferit liderului iugoslav Iosip Broz Tito de către Nicolae Ceaușescu, planificat să aibă loc de la ora 20.

A doua zi a întâlnirii la nivel înalt româno-iugoslave începea la ora 9, când erau continuate convorbirile oficiale, adoptat comunicatul comun, urmat de un dejun la reședința oficială (ora 13). Vizita delegației iugoslave se încheia în aceeași zi, ceremonia plecării desfășurându-se în gara Timișoara Nord, începând cu ora 15, protocolul fiind identic cu cel de la sosire⁵. A fost întocmită și o variantă în cazul prelungirii vizitei oficiale cu o zi, în care programul de miercuri, 24 noiembrie, era identic, în prima parte a zilei cu cel prezentat mai sus, urmând ca cei doi lideri de partid și de stat să viziteze, începând cu ora 16, Fabrica „1 Iunie”, unde era prezentată expoziția realizărilor din industria ușoară din Timișoara, sau uzina „Electromotor”. O altă variantă o constituia vizitarea Facultății de Mecanică din cadrul Institutului Politehnic, iar de la ora 20 se desfășura un dineu oficial. În ziua de 25 noiembrie era prevăzută o partidă de vânătoare de mistreți la Șarlota, încheiată cu un dejun vânătoresc, urmată de ceremonia plecării, programată a avea loc tot în gara centrală timișoreană⁶.

O notă a Comitetului Central al PCR, având numărul 13 din 21 noiembrie 1971 (ora 16,40), adresată Comitetului județean al PCR Timiș cuprindea personalitățile iugoslave care îl însoțeau pe Iosip Broz Tito în vizita acestuia în România. Acestea erau Gemal Biedici, președintele Consiliului Executiv Federal al Republicii Socialiste Federative Iugoslavia; Dragoslav Markovici – președintele Adunării Republicii Socialiste Serbia, membru al Prezidiului Republicii Socialiste Federative Iugoslavia; Stane Dolanț – președintele în funcțiune al Biroului Executiv al Prezidiului Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia; Mirko Tepavaț – secretar federal pentru afacerile externe, membru al Prezidiului Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia; Dušan Gligorievici – membru al Consiliului Executiv Federal; Iso Njegovan, ambasadorul Iugoslaviei la București; Marko Vrhunet – șeful ad-interim al Cabinetului președintelui Republicii; general-locotenent Bruno Vuletić – șeful protocolului președintelui Republicii; Miloš Melovski – consilier al președintelui Republicii pe probleme externe; Giuro Vikolici – director în secretariatul pentru afacerile externe.

În document se preciza că în suita liderului iugoslav se mai aflau 24 de însoțitori, printre care i-am

³ Mihai Croitor, *România și conflictul soviet-chinez (1956–1971)*, Cluj-Napoca (2009), 143–147.

⁴ Cezar Stanciu, *op. cit.*, 26–36. Vezi și lucrarea lui Mihai Croitor, Sanda Borșa, *Triunghiul suspiciunii: Gheorghiu Dej, Hrușciov și Tito (1954–1964)*, vol. I–II, Cluj-Napoca (2014).

⁵ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Timiș (SJANT), fond *Comitetul județean PCR Timiș*, d. 101/1971, f. 40.

⁶ *Ibidem*, f. 42.

reținut pe Ivița Vraccarici, locuitor al secretariatului regional pentru afaceri interne din Voivodina, colonel Angelco Valter (cărui nu i se preciza funcția), Milan Ielovaț – director în secretariatul federal pentru afaceri interne; un consilier pentru presă la secretariatul președintelui; un consilier la secretariatul federal pentru afacerile externe; locotenent-colonel Slavko Popovici – secretar personal al președintelui; doctor docent Predrag Lalevici – medic; doctor Slobodan Miloikovici – medicul personal al lui Tito; doctor Mihailo Elankovici – medic; Lukici Marko – șef al serviciului securității din Pancevo; doi traducători; patru ofițeri din garda personală; un funcționar la secretariatul președintelui Republicii; un redactor la Taniug (agenția oficială de presă iugoslavă n.a.), un operator de televiziune și unul de cinema; un fotoreporter la secretariatul președintelui Republicii; un stenograf; un dactilograf; un garderobier. Trebuie să precizăm că toate aceste persoane nu s-au regăsit în comunicatele oficiale dedicate vizitei care au apărut în presa română. De asemenea, personalul tehnic al trenului era format din 18 persoane (un șef de tren, un inginer, un mecanic, un electrician, trei radiotelegrafiști, cinci ofițeri, precum și o persoană cărui nu i se preciza funcția)⁷.

În „Planul de măsuri privind organizarea vizitei conducerii de partid și de stat a Republicii Socialiste Federative a Iugoslaviei și a Republicii Socialiste a României, pentru zilele de 23 și 24 noiembrie 1971” se prevedea întocmirea unui plan de măsuri de către Comitetul municipal de partid până la data de 15 noiembrie, care urma să constituie anexa planului prezent. Pentru primirea delegației iugoslave existau mai multe variante. Varianta I prevedea ca în cazul în care oaspeții iugoslavi intrau în țară pe la punctul de frontieră Stamora-Moravița să fie mobilizați circa 1.500 de cetățeni din Moravița (inclusiv din satele care aparțineau de comuna respectivă), precum și din localitățile învecinate (Denta, Jamul Mare, Deta), aceștia având asupra lor drapele și flori.

Trebuiau luate măsuri de pavoazare a stației CFR Stamora-Moravița cu drapele ale RSFI și RSR, cu lozinci în limba română și sârbă, cu portretele lui Iosip Broz Tito și Nicolae Ceaușescu, Secția de propagandă a Comitetului județean al PCR Timiș urmând să prezinte o schiță în acest sens până la data de 16 noiembrie 1971. Se impunea urgentarea lucrărilor de la șantierul din incinta stației CFR Stamora-Moravița, precum și organizarea corespunzătoare a acestuia, curățirea zonei gării și, după

caz, zugrăvirea clădirii. Totodată, era necesar să fie luate următoarele măsuri: în interiorul și exteriorul gării iluminatul trebuia să fie asigurat în mod corespunzător, să fie pregătită o încăpere pentru așteptarea și eventuala primire a oaspeților, chioșcurile existente în zona gării să fie bine aprovizionate și amenajate estetic, iar personalul CFR și din vamă să aibă o ținută corespunzătoare. În același timp, la intrarea trenului prezidențial pe teritoriul României unitatea de grăniceri va organiza prezentarea onorului, iar organele de miliție și securitate vor asigura paza și ordinea în zonă.

Pe traseul de cale ferată Stamora-Moravița – Timișoara Nord, autoritățile locale urmau să adopte, până la 20 noiembrie, următoarele măsuri: încheierea recoltării porumbului, sfeclei de zahăr, precum și transportul din câmp a cocenilor și sfeclei de zahăr, terminarea arăturilor și realizarea exemplară a toaletei câmpului. Erau, de asemenea, amenajate și curățate spațiile din apropierea stațiilor și cantoanelor CFR, pasajele de nivel (văruți pereții acestora), reparate și zugrăvite magaziile de mărfuri, rampele de stații, alte clădiri din zonele respective, amenajate zonele florale. Toate stațiile și cantoanele CFR de pe traseu trebuiau să aibă arborate drapele ale Republicii Socialiste Federative Iugoslavia și Republicii Socialiste România, iar în stații vor fi mobilizați între 300 și 500 de cetățeni din localitățile respective.

Se avea în vedere și curățenia și buna gospodărire a curților de la cantoane și a gospodăriilor oamenilor de pe traseu, conducerea Direcției Regionale CFR și organele de stat fiind însărcinate cu asigurarea securității căii ferate și a pasajelor. În vederea realizării tuturor acestor dispoziții s-a constituit un colectiv⁸, iar înainte de sosirea delegației iugoslave o drezină urma să verifice traseul „să vedem cum apare din tren. Să nu se vadă bălegarul”⁹.

În Gara de Nord, Iosip Broz Tito și ceilalți membri ai delegației erau primiți de Nicolae Ceaușescu și de ceilalți lideri români, pe peronul din fața salonului oficial fiind aliniată garda de onoare, un pluton format din membrii Gărzii Patriotice și unul din tinerii care efectuau pregătirea militară. Peronul gării era pavoizat cu drapele ale Republicii Socialiste România, Partidului Comunist Român (în proporție egală) și ale Republicii Socialiste Federative Iugoslave, pe frontispiciul stației fiind așezate lozincile „Bine ați venit”, „Trăiască prietenia frățească și colaborarea

⁷ *Ibidem*, f. 43–45.

⁸ *Ibidem*, f. 46–49.

⁹ *Ibidem*, f. 65.

multilaterală româno-iugoslavă” în limbile română și sârbă, precum și portretele celor doi lideri.

Pe peron, oaspeții iugoslavi erau întâmpinați de oameni ai muncii de la complexul CFR, activiști de partid și de stat, conducători ai Consiliului oamenilor muncii de naționalitate sârbă, germană și maghiară, de oameni de știință, cultură și artă, de generali și ofițeri. De asemenea, membrilor celor două delegații li se ofereau buchete de flori de către un grup de tinere fete îmbrăcate în costume naționale românești și ale naționalităților conlocuitoare.

Pe traseul străbătut de coloana oficială se aflau circa 40.000 de „oameni ai muncii” repartizați astfel: Piața Gării: 11.350, Gara de Nord – Casa Copilului: 13.800; Casa Copilului – Bulevardul Săvinești: 7.450; Strada Săvinești – Muzeul de Artă: 8.200; Casa de oaspeți – Bulevardul Victoriei colț cu Bulevardul Michelangelo: 4.500; Bulevardul Michelangelo: 1.800; Bulevardul Lenin – Asănești: 2000¹⁰.

Varianta a II-a a programului se referea la posibilitatea sosirii oaspeților iugoslavi prin punctul de frontieră rutier Moravița, caz în care urmau să fie mobilizați circa 2.000 de cetățeni din Moravița, Deta, Denta și Jamu Mare, fiind luate aceleași măsuri de pavoazare, de curățenie și de asigurare a ordinii a punctului de frontieră (inclusiv a șantierului) și a zonei înconjurătoare ca în prima variantă. Măsuri identice de asigurare a securității erau stabilite pe traseu, unde trebuiau astupate gropile de pe șosea, revizuite și, după caz, revopsite marcajele și semnele de circulație, văruiți pomii de pe marginea șoselei, reparați stâlpii de dirijare, revăzute toate reclamele, curățite spațiile de pe marginea șoselei de buruieni, de iarbă și de crengi.

Măsuri de curățenie erau luate și în interiorul localităților străbătute de coloana oficială (văruierea imobilelor dacă era nevoie, repararea gardurilor, podețelor, măturarea și strângerea frunzelor, revizuirea firmelor instituțiilor și unităților economice, asigurarea ordinii în interiorul și exteriorul comunelor). Totodată, în comunele respective, cât și în orașul Deta, erau arborate drapelele României și Iugoslaviei, fiind mobilizați pentru întâmpinarea delegațiilor 1.000–1.500 de locuitori. La sosirea în Timișoara, se prevedea ca oaspeții să fie primiți de către gazde la Casa de oaspeți sau la sediul Comitetului județean al PCR Timiș¹¹.

În planul de măsuri era prevăzută și varianta a III-a, în eventualitatea în care delegația iugoslavă alegea deplasarea la Timișoara cu avionul, caz în

care la aeroportul din orașul de pe Bega trebuiau aduși circa 4.000 de cetățeni, care aveau asupra lor drapele, lozinci, flori. Erau luate măsuri de ordine și de curățenie în aeroport și în jurul acestuia, aerogara fiind împodobită cu lozinci în limba română și sârbă, cu drapele naționale ale celor două state, precum și cu tablourile celor doi conducători. Protocolul prevedea ca o companie de onoare să prezinte onorul, să fie prezenți tineri și tinere în costume populare, iar pionierii (numărul acestora urma să fie stabilit în ajunul sosirii, în funcție de componența delegației oaspete) urmau să ofere flori, în timp ce primarul Timișoarei, George Micota (însoțit de doi tineri, un băiat și o fată) îi întâmpina cu tradiționala pâine și sare. Planul de împodobire a aeroportului trebuia să fie terminat până la data de 17 noiembrie de către Secția de propagandă a Comitetului județean de partid, fiind prevăzute și amenajarea a două săli de primire în incinta aeroportului din Timișoara.

O ultimă variantă se referea la primirea delegației iugoslave la punctul de frontieră CFR Jimbolia sau punctul de frontieră rutier de acolo, fiind stabilite aceleași măsuri ca în varianta Moravița, mai puțin cele de pavoazare și de mobilizare a oamenilor, acestea urmând a se realiza doar în cazul stabilirii cu precizie că oaspeții vor intra în țară prin Jimbolia¹².

A fost pregătită și sosirea la Timișoara a delegației de partid și de stat română, existând și în acest caz mai multe variante, sosirea cu trenul, pe șoseaua E94, întâmpinarea având loc la Govărdia (fiind prezenți 1.000 de cetățeni cu drapele, lozinci și flori) sau cu avionul¹³. În cazul sosirii cu avionul, la aeroportul Timișoara, Nicolae Ceaușescu și ceilalți demnitari români erau primiți de 3.000 de cetățeni, după caz asigurându-se o companie de onoare alcătuită din militari și membri ai gărzilor patriotice, tineri și tinere în costume naționale, precum și pionieri care vor oferi flori conducătorilor de partid și de stat români. De asemenea, pe aeroport urmau să fie arborate drapele ale României și ale Partidului Comunist Român fiind pregătite și două săli de așteptare¹⁴. Sosirea lui Nicolae Ceaușescu era prevăzută a avea loc pe 22 noiembrie, orele 17–18, liderul român și ceilalți membri ai delegației fiind salutați de membri ai Comitetului Județean de partid, ai Comitetului Executiv al Consiliului Popular Județean, de activiști de partid și de stat, oameni de știință, de cultură și de artă, generali și ofițeri. Pe platoul din

¹⁰ *Ibidem*, f. 84–86.

¹¹ *Ibidem*, f. 49–51.

¹² *Ibidem*, f. 52–53.

¹³ *Ibidem*, f. 53–54.

¹⁴ *Ibidem*, f. 54–55.

fața aeroportului urmau să fie prezenți 1.000 de oameni ai muncii.

Pe traseu, în fața comunei Ghiroda erau mobilizați 800 de cetățeni, în fața Stației Autoservice a Cooperativei Dinamo alți 800, în fața Fabricii Modern 1.000, în fața Uzinelor Textile Timișoara (UTT) 800, în Piața Badea Cârțan 1.500, pe Bulevardul Leontin Sălăjan colț cu strada L. Filipescu 1.000, în dreptul Bastionului Cetate 1.700, la Hotelul Continental 1.400, pe Bulevardul Lenin colț cu strada Michelangelo 1.500, iar în dreptul Clinicii de Balneologie 1.400, cei dispuși pe traseele respective provenind din rândul muncitorilor din fabrici, a studenților, localnicilor din cartierele traversate de coloana oficială¹⁵.

În privința găzduirii celor două delegații pe perioada în care se aflau la Timișoara, conducătorilor iugoslavi le era rezervată Casa de oaspeți de pe Bulevardul Victoriei, iar celor români căminul Comitetului Județean al PCR Timiș situat pe Bulevardul Lenin. Erau reținute și un număr corespunzător de apartamente la Hotelul Continental, iar la căminul Comitetului Județean de partid era creat un al patrulea apartament. Secția gospodăriei de partid avea misiunea de a se ocupa de măsurile de ordine, curățenie, de verificare a instalațiilor electrice, de apă, canal etc, iar pe timpul pregătirii și șederii oficialilor la căminul de pe Bulevardul Lenin, cantina și bufetul din incinta acestuia erau închise, secția de gospodărie de partid asigurând masa elevilor școlii de partid și a celorlalți abonați în altă parte.

Organele de miliție vor interzice circulația pe Bulevardele Victoriei și Lenin, iar pe Bulevardul Vasile Pârvan și în Centrul Civic nu vor circula mașinile grele. Totodată, elevii de la Liceele Pedagogic și Constantin Diaconovici Loga (aflate în imediata apropiere a clădirilor unde erau cazate cele două delegații, n.a.) vor intra în cele două școli de pe Bulevardul Lenin, conducerile acestora trebuind să se asigure ca geamurile care dădeau spre Bulevardul Victoriei să fie închise, iar elevii să fie disciplinați¹⁶, să nu privească pe geamuri¹⁷.

Convorbirile erau planificate a se desfășura la sediul Comitetului Județean al PCR Timiș, iar pentru aceasta secția gospodăriei de partid avea sarcina de a pregăti până la data de 22 noiembrie sala de ședință. În perioada discuțiilor dintre cele două delegații de partid și de stat audiențele erau sistate, nimeni nu mai era convocat la Comitetul Județean sau la Consiliul Popular Județean, iar intrarea în

sediul a activiștilor Comitetului Județean al PCR și a salariaților Consiliului Popular Județean se va efectua pe poarta B, pe baza legitimațiilor. Sălile situate la etajul II, de deasupra încăperii unde se purtau tratativele urmau a fi evacuate, era verificată instalația electrică a clădirii, în timp ce un angajat autorizat și de încredere al Întreprinderii de Rețele Electrice Timișoara avea sarcina de a supraveghea tabloul de comandă. Erau arborate, de asemenea, drapelele de stat ale României și Iugoslaviei, fiind prezentă și o gardă militară¹⁸.

Pe traseul pe care cele două delegații se deplasau pentru convorbiri la sediul Comitetului Județean al PCR Timiș urmau să fie întâmpinate de 2.000 de cetățeni pe Bulevardul Victoriei (colț Beethoven) – Bulevardul 23 August; Bulevardul 23 August – sediul Comitetului Județean de partid: 3.600; Cantina de partid – strada Asănești – Bulevardul Victoriei: 3.900; Bulevardul Victoriei – Clinica de Balneologie: 3.000. Se menționa că grupurile repartizate pe străzile Asănești, Lenin, Victoriei (colț cu Michelangelo) vor ocupa, la întoarcerea delegaților de la convorbiri, porțiunea de traseu Michelangelo – Bulevardul Lenin, iar colectivele de pe traseul Clinica de Balneologie – Bulevardul Victoriei colț cu Michelangelo rămâneau pe loc¹⁹.

În plan se prevedea vizitarea de către cele două delegații a Uzinei „Electromotor” și a Fabricii „1 Iunie”, de buna desfășurare a acestei acțiuni răspunzând Ilie Morodan (secretar cu probleme economice al Comitetului Județean de partid, prim vicepreședinte al Consiliului Popular Județean) și George Micota²⁰. Pentru deplasarea la „Electromotor”, traseul stabilit era următorul: Casa de oaspeți – Cinematograful Modern (7.200 de oameni); Cinematograful Modern – Casa Copilului (6.500 de oameni); Casa Copilului – Electromotor (9.700), la intrarea în întreprindere delegațiile fiind întâmpinate de 250 de „oameni ai muncii”, de oficialități, precum și de directorul uzinei, de secretarul de partid și al UTC-ului, de președintele Comitetului de sindicat și de inginerul-șef, oaspeților fiindu-le oferite buchete de flori. Erau prevăzute a fi vizitate secția motoare mari, sculărie, micromotoare, precum și expoziția cu produsele realizate în întreprindere. Trebuia întreprinsă o curățenie exemplară în uzină și în incinta acesteia, unitatea industrială fiind pavozată cu drapele ale Republicii Socialiste Federative

¹⁵ *Ibidem*, f. 77–80.

¹⁶ *Ibidem*, f. 55.

¹⁷ *Ibidem*, f. 71.

¹⁸ *Ibidem*, f. 56.

¹⁹ *Ibidem*, f. 96–97.

²⁰ *Ibidem*, f. 56–57.

Iugoslavia și ale Republicii Socialiste România și cu o lozincă de bun venit²¹.

Pentru vizitarea Fabricii de tricotaje pentru copii „1 Iunie” traseul era următorul: Casa de oaspeți – Centrul Civic (5.400 de oameni); Centrul Civic – Bastion (3.400); Bastion – Remiza Întreprinderii de transporturi Timișoara (ITT), (4.900); Badea Cârțan – Podul Decebal (2.400); Podul Decebal – Fabrica „1 Iunie” (2.100). La intrarea în întreprindere, oaspeții erau întâmpinați de 200 de salariați, precum și de aceleași oficialități ca în cazul Uzinei „Electromotor”, fiind vizitate secția broderie, confecții tricotaje, expoziția cu produsele fabricii, precum și cu cele ale altor întreprinderi din industria ușoară din Timișoara²².

În program era cuprinsă și Facultatea de Mecanică, fiind incluse a fi văzute laboratoarele și expoziția realizărilor științifice, de această acțiune răspunzând Ion Iliescu (secretarul cu propaganda al Comitetului Județean al PCR Timiș) și Gheorghe Tache (secretar cu propaganda al Comitetului Municipal de partid, apoi al Comitetului Județean de partid și ambasador al României în Republica Democratică Germania).

Se avea în vedere și un spectacol de gală la Opera de Stat, fiind prevăzut ca la terminarea acestuia să li se ofere artiștilor prezenți pe scenă un coș cu flori, responsabil de reușita spectacolului fiind același Ion Iliescu²³. Programul cuprindea cântece patriotice („Pe drumul marelui partid”; „Mărire ție, patria mea”; Dubrovatcke, contradance de Dușan Skovran; partea I din Concertul nr.1 pentru vioară și orchestră de Paganini; un fragment din opereta „Ana Lugojana” de Filaret Barbu etc.), piesele muzicale fiind interpretate de către corurile reunite ale Filarmonicii „Banatul”, Operei de Stat și Orchestra Filarmonicii de Stat. Partea a doua a concertului era consacrată muzicii și dansurilor populare din diferite zone ale țării, precum și celor sârbești, germane, maghiare, cu participarea orchestrelor ansamblurilor „Banatul” și „Timișul”, împreună cu formațiile de dansuri și soliștii vocali din cadrul acestora²⁴.

Programul pregătirii vizitei mai cuprindea și varianta organizării unui miting în Piața Operei de Stat, unde urmau să fie prezenți circa 100.000 de oameni din Timișoara, Lugoj, Jimbolia, Sănnicolau-Mare. În acest sens, piața era împodobită cu lozinci în limba română și sârbă, cu drapelele de stat ale celor două țări, cu portretele

lui Nicolae Ceaușescu și Iosip Broz Tito, asigurându-se „o susținută agitație verbală”. Totodată, Comitetul Municipal de partid și organele de mișcare trebuiau să asigure „ordinea exemplară în desfășurarea mitingului”, să supravegheze „ca în timpul mitingului participanții să nu părăsească piața”. Trebuiau stabiliți cei care urmau să țină discursuri, iar în caz de timp nefavorabil, se avea în vedere organizarea întrunirii în cinematograful „Modern” sau la Sala „Olimpia”.

Era preconizată și o recepție în sala de recepție a Hotelului „Continental”, urmând a fi stabilit programul acesteia, lista invitaților, meniul, accesul în sala unde se desfășura acțiunea, parcare mașinilor oficiale etc, de toate acestea urmând a se ocupa oficialități locale împreună cu „tovarășii de la protocol”²⁵. În cazul în care la Timișoara erau prezente și soțiile celor doi lideri (Iovanca Tito și Elena Ceaușescu), se avea în vedere ca acestea să viziteze unele obiective din următoarea listă: Fabrica „1 Iunie”, Fabrica de încălțăminte și mase plastice „Victoria”, Liceul de muzică Ion Vidu, Muzeul Banatului, Creșa și grădinița din zona Paciurea – Semenice, Catedrala Ortodoxă Română, Domul și Catedrala Ortodoxă Sârbă din Piața Unirii, Centrul comercial din Bulevardul 30 Decembrie, Piața Timișoara 700, Parcul Alpinet, Flora și Parcul Rozelor²⁶.

Programul mai cuprindea și o posibilă partidă de vânătoare ce urma să aibă loc la Chevereșu Mare și Șarlota, precum și vizitarea unor unități agricole (un IAS, o Cooperativă Agricolă de Producție), în acest sens, până la 15 noiembrie, Direcția generală pentru agricultură, industrie alimentară, silvicultură și ape, precum și Uniunea județeană a Cooperativelor Agricole de Producție urmând a prezenta un plan.

Cu ocazia vizitei, Direcția comercială și conducerile unităților comerciale trebuiau să adopte măsurile necesare pentru buna aprovizionare a unităților comerciale, în special a celor situate în centrul Timișoarei, a piețelor agroalimentare, a unităților de pe traseele pe care se deplasa coloana oficială. Era necesară asigurarea curățeniei și ordinii în magazine și piețe, personalul vânzător trebuind să aibă o ținută corespunzătoare, evitată formarea cozilor în fața magazinelor, funcționarea reclamelor luminoase și punerea la punct a vitrinelor.

Erau luate măsuri speciale pentru iluminarea publică a traseelor străbătute de coloana oficială, cele două reședințe, precum și sediul Comitetului

²¹ *Ibidem*, f. 105–108.

²² *Ibidem*, f. 109–113.

²³ *Ibidem*, f. 56–57.

²⁴ *Ibidem*, f. 181–182.

²⁵ *Ibidem*, f. 57.

²⁶ *Ibidem*, f. 178–179.

Județean al PCR urmând să dispună de grupuri electrogene, direcția de gospodărie comunală și Întreprinderea de gospodărie comunală având misiunea de a asigura funcționarea neîntreruptă a instalațiilor de apă și termoficare, în acest scop constituindu-se echipe din cei mai pricepuți muncitori și tehnicieni, care să înlăture eventualele deranjamente.

Organele de stat urmau să întocmească un plan cu măsurile de pază și ordine ce trebuiau luate la reședințele delegațiilor, la sediul Comitetului județean de partid, la ceremoniile de primire, la spectacolul de gală și la recepția oficială. De asemenea, în zilele de 22–24 noiembrie era instituită paza dublă la toate instituțiile și întreprinderile din județ, la sediile comitetelor de partid municipale, orașenești și comunale, în timp ce în clădirea Comitetului județean de partid se aflau de serviciu în permanență patru activiști de partid și un membru al Biroului Comitetului Județean.

În ziua de 20 noiembrie avea loc ședința de instruire și de repartizare a sarcinilor activului Comitetului județean de partid, iar pentru buna desfășurare a lucrurilor, Comitetul municipal de partid primea sprijinul a 140 de activiști proveniți de la Școala interjudețeană de partid și de la Comitetul județean al PCR.

În privința plecării delegației de partid și de stat iugoslavă, varianta I prevedea ca ceremonia să se desfășoare în Gara de Nord, protocolul fiind același ca la sosire²⁷, în cazul variantei a II-a deplasarea avea loc pe șoseaua Timișoara-Moravița cu părăsirea teritoriului României pe la punctul rutier de frontieră, iar în varianta a III-a liderii iugoslavi se reîntorceau în țară cu avionul, protocoalele rămânând identice cu cele de la sosire.

În ceea ce privea delegația română, dacă plecarea avea loc imediat după cea iugoslavă (din Gara de Nord), toate oficialitățile și cetățenii prezenți rămâneau pe loc, iar în cazul în care aceasta era stabilită la o altă oră, oamenii mobilizați pe traseu și pe peronul gării rămâneau până la revenirea lui Nicolae Ceaușescu și a celorlalți membri ai delegației.

În cazul plecării cu avionul prezidențial (varianta a II-a), protocolul era identic cu cel de la sosire. Varianta a III-a prevedea o posibilă deplasare a liderului comunist român la Arad, caz în care delegația se reîntorcea la reședința oficială, urmând ca apoi coloana oficială să străbată arterele de circulație situate spre municipiul de pe Mureș. În această situație, cetățenii mobilizați pe traseul spre

Gara de Nord rămâneau pe locurile repartizate până la reîntoarcerea delegației, iar pe traseul de la reședință spre Arad, cât și în localitatea Orășoara urmau să fie aduși cetățeni, după un plan special stabilit în acest sens²⁸.

Planul pregătirii vizitei cuprinde și un capitol intitulat „Alte probleme”, în care se stipula ca la Spitalul nr. 1 (Clinicele Noi) – Secția interne și Chirurgie –, precum și la Spitalul nr. 2 (Bega) – Secția Ortopedie – să fie rezervate câte un salon pentru zilele de 23–24 noiembrie, fiind stabilit și un medic care să însoțească delegațiile la vânătoare.

În „incinta sediului de lucru al delegațiilor” vor fi expuse lucrări de pictură adecvate din patrimoniul Muzeului de Artă, iar Secția gospodăriei de partid se va ocupa de achiziționarea obiectelor care urmau a fi oferite cadouri oaspeților. De asemenea, vor fi realizate trei albume cuprinzând fotografiile reprezentative din timpul vizitei, iar Secția de propagandă a Comitetului Județean, împreună cu activiștii de la Comitetul Municipal, vor asigura din timp florile necesare pe toată durata vizitei²⁹. În vederea asigurării ordinii și securității erau aduși lucrători de miliție din Lugoj, Sănnicolau-Mare, Jimbolia, fiind stabiliți și oameni de ordine din rândul muncitorilor³⁰.

În anexa planului erau stabilite măsurile care erau luate pentru mesele oficiale, subliniindu-se că „nu va fi masă fără muzică”. Urmău să își dea concursul un număr mare de soliști, „foarte rar să apară unul de două ori”, repertoriul trebuia să fie diversificat, o pondere mare avându-l cel sârbesc („dar fără a se exagera”). Spectacolul festiv, de circa 60–75 de minute, cuprindea un scurt poem de dragoste față de partid, „de politica sa înțeleaptă internă și externă”, balet, melodii românești, sârbești, maghiare, germane, dansuri, piese corale, iar printre interpreții de muzică populară se aflau renumiții soliști bănățeni Tiberiu Ceia, Pavel Cebzan, Laza Cnejevici, Ana Pacatiuș, Florentin Iosif, Petrică Moise. Organizatorii trebuiau să acorde atenție ținutei artiștilor, urmând să fie ales prezentatorul spectacolului și realizat un program al spectacolului care să fie tipărit în ambele limbi. Totodată, urma să fie ales personalul care va servi masa, stabilite meniurile, precum și persoanele care aveau acces în reședințele celor două delegații. În cazul în care dineul avea loc la Hotelul „Continental” urma să fie întocmită lista

²⁷ *Ibidem*, f. 58–60.

²⁸ *Ibidem*, f. 60.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, f. 69.

cu persoanele care îi vor întâmpina pe demnitari, iar barul de noapte să aibă un program normal³¹.

Nicolae Ceaușescu, însoțit de Ion Gheorghe Maurer, membru al Comitetului Executiv, al Prezidiului Permanent al CC al PCR, președintele Consiliului de Miniștri, Paul Niculescu Mizil, membru al Comitetului Executiv, al Prezidiului Permanent, secretar al CC al PCR, Ilie Verdeț, membru al Comitetului Executiv, al Prezidiului Permanent, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Emil Drăgănescu, membru al Comitetului Executiv al CC al PCR, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, președintele părții române în Comisia mixtă româno-iugoslavă de colaborare economică, Vasile Vlad, șef de secție la CC al PCR, au sosit în după amiaza zilei de 22 noiembrie 1971 la Timișoara, în vederea întâlnirii cu liderul comunist iugoslav.

Pe aeroport au fost salutați de către Mihai Telescu, membru supleant al Comitetului Executiv al CC al PCR, primul-secretar al Comitetului Județean PCR Timiș, Ion Iliescu, membru supleant al Comitetului Executiv al CC al PCR, secretar cu propaganda al Comitetului Județean de partid, de alți reprezentanți ai organelor locale de partid și de stat. Conform relatărilor din ziarul „Scânteia”, mii de oameni ai muncii au venit să-l salute pe liderul comunist român, s-a scandat „Ceaușescu-PCR”, un grup de pionieri oferind oaspeților buchete de flori, aceeași primire „călduroasă” fiind întâlnită pe arterele din municipiu pe unde a trecut coloana oficială³².

Delegația iugoslavă a intrat în România prin punctul de frontieră feroviar Stamora-Moravița, unde a fost întâmpinată de către Ilie Verdeț, Mihai Telescu, Vasile Șandru, ambasadorul României în Iugoslavia și Iso Njegovan, ambasadorul Iugoslaviei în România. La ora 12 trenul prezidențial a sosit în Gara de Nord din Timișoara, oaspeții iugoslavi fiind salutați de către Nicolae Ceaușescu, Ion Gheorghe Maurer, Paul Niculescu Mizil, Emil Drăgănescu, Corneliu Mănescu, ministrul de externe al României, Vasile Vlad. Din delegația oficială iugoslavă făceau parte Gemal Biedici, Dragoslav Markovici, Stane Dolanț, Mirko Tepavaț, Dușan Gligorievici. O gardă militară a prezentat onorul, au fost intonate imnurile de stat ale celor două țări, iar un grup de pionieri au oferit buchete de flori, organul central de presă al PCR consemnând primirea entuziastă făcută de cetățenii Timișoarei celor două delegații de partid și de stat.

³¹ *Ibidem*, f. 70–72. Vezi pentru interpretări de muzică populară desemnați să cânte la recepții, f. 182–184.

³² *Scânteia* (23 noiembrie 1971), 1.

În aceeași zi, în cursul după amiezii, la sediul Comitetului Județean PCR Timiș au început convorbirile oficiale între cele două părți, la ele participând, alături de demnitarii amintiți mai sus, din partea română Ion Florescu, șef de secție la CC al PCR, Constantin Mitea, consilier la CC al PCR, Gheorghe Colț, director în Ministerul Afacerilor Externe, Vasile Șandru, ambasadorul RSR în Iugoslavia, iar din partea iugoslavă Marko Vrhuneț, șef adjunct al Cabinetului președintelui Republicii, Miloș Melovski, consilier al președintelui Republicii pentru afacerile externe, Giuro Vikolici, director la Secretariatul federal pentru afacerile externe, Murat Agovici, consilier în Secretariatul General pentru afacerile externe, Iso Njegovan, ambasadorul RSFI la București.

În prima zi a convorbirilor au fost analizate relațiile politico-economice și culturale dintre cele două state, Nicolae Ceaușescu apreciind că acestea erau bune, relațiile economice dezvoltându-se evident în ultimii ani, pe același făgaș situându-se cele politice, culturale, științifice. În intervenția sa, Emil Drăgănescu sublinia dorința părții române de a importa cupru din Iugoslavia, în contrapartidă cu gaze și alte produse românești, de a lărgi cooperarea în domeniul petrochimiei, industriei ușoare, de a fi construită o fabrică de etilenă în Iugoslavia.

În privința cooperării politice, Paul Niculescu Mizil sublinia că partea română dorea intensificarea acesteia, propunând instituirea unei practici care să prevadă consultări regulate în momentele în care apăreau – în plan internațional sau în cadrul mișcării comuniste – probleme importante care interesau ambele părți. Stane Dolanț evidenția că au existat între conducerile celor două partide consfătuiri privitoare la unele inițiative ale Partidului Comunist al Uniunii Sovietice care au pus Bucureștiul și Belgradul într-o situație delicată, deoarece planurile Kremlinului vizau existența în continuare a unui centru care să coordoneze partidele comuniste din celelalte țări, pozițiile celor două partide comuniste fiind identice, de respingere a unor astfel de practici (este vorba despre pregătirea și desfășurarea Consfăturii internaționale a partidelor comuniste și muncitorești de la Moscova din anul 1969).

În timpul discuțiilor, liderul comunist iugoslav Iosip Broz Tito s-a interesat de stadiul în care se afla proiectul comun de construire a unui avion militar de apărare, Ilie Verdeț arătând că se purtau încă tratative privitoare la obținerea licenței pentru motorul aparatului, existând discuții avansate în acest sens cu firme franceze și britanice. Liderul iugoslav atrăgea atenția ca lucrurile să fie rezolvate

cât mai repede pentru că altfel aparatul devenea depășit din punct de vedere tehnic. Tito era interesat și de o cooperare româno-iugoslavă pe terțe piețe, în special în statele în curs de dezvoltare.

Nicolae Ceaușescu releva posibilitatea ca în urma convorbirilor din acele zile să se ajungă la un acord care să prevadă ca în anul următor să fie semnată înțelegerea privind construirea noii hidrocentrale de pe Dunăre. Totodată, liderul comunist român era interesat de realizarea unei linii de cale ferată de la noua hidrocentrală până la Bar „și prelungirea ei peste această hidrocentrală în România”, construirea acestei linii de comunicație feroviară rezolvând unele probleme de tranzit pentru cele două țări. Partea română, sublinia Ceaușescu, era interesată de realizarea acestui proiect deoarece efectua transporturi cu vapoare mari care nu puteau trece prin strâmtori, în aceste condiții urmărind să utilizeze mai mult unele porturi iugoslave³³.

În continuarea discuțiilor la nivel înalt, liderii iugoslavi au prezentat evoluțiile politice interne din Iugoslavia, Stane Dolanț evidențiind că în acel moment se afla în pregătire conferința Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia, care urma să dezbata programul ideologic de acțiune în cadrul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia (prima parte), și respectiv situația economică și măsurile ce trebuiau luate în vederea stabilizării economiei (a doua parte). Demnitarul iugoslav sublinia că în anul 1971 au fost adoptate o serie de amendamente la Constituție, prin care relațiile dintre republicile iugoslave au fost așezate pe baze noi, ca și cele dintre republici și centru, luând ființă Prezidiul Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, traducerea în viață a acestor amendamente fiind în plină desfășurare.

Dolanț evidenția și faptul că odată cu aplicarea acestor noi decizii, au apărut o serie de probleme, precum rolul pe care trebuie să-l dețină UCI în noul context politic și constituțional, discuțiile pornind de la faptul că „Iugoslavia este comunitate autocondusă a popoarelor și naționalităților iugoslave care trăiesc în republicile lor, republici care au primit trăsături de stat”. Dolanț preciza, în continuarea expunerii sale, că republicile erau inegal dezvoltate economic, iar această problemă devenea una politică, națională. Însă în documentul care urma să fie supus aprobării Prezidiului UCI se va arăta hotărât că Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia constituia avangarda clasei muncitoare din Iugoslavia, fiind un partid unitar. De asemenea în documentul respectiv se va reafirma principiul

centralismului democratic cu toate componentele acestuia, toate deciziile urmând a fi adoptate pe cale democratică, dar că acestea odată luate deveneau obligatorii pentru toate organismele centrale și locale. Se prevedea a fi realizate și unele schimbări organizatorice la nivel central, dar Prezidiul UCI rămânea în continuare organul politic conducător al UCI, care decidea linia politică de urmat, existând și un puternic organ executiv care să traducă în practică hotărârile Prezidiului și să pună capăt cu fermitate curenților negative care se mai manifestau în societatea iugoslavă.

Gemal Biedici preciza că hotărârile care au fost luate delimitau mai precis relațiile dintre Federație și republici, relații care vizau în primul rând raporturile economice. În al doilea rând, era garantată dezvoltarea sistemului de autoconducere, a fost fixat locul acestuia în cadrul sistemului politic general iugoslav, iar în al treilea rând, a luat naștere Prezidiul Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, în conformitate cu realitatea politică din țara vecină.

A fost stabilit faptul că Federația și-a păstrat patru prerogative importante, cele de politică externă, de apărare, asigurarea dezvoltării sistemului unitar de autoconducere din Iugoslavia, precum și a unei piețe unice. În schimb, ea nu avea nicio autoritate de a se amesteca în viața internă a republicilor, nu dispunea de fonduri, cu excepția celor stabilite de Constituție. În aceste condiții, republicile într-un număr important de sectoare de activitate erau total autonome, dar și total răspunzătoare pentru rezultatele obținute, aceste măsuri fiind luate pentru a asigura egalitatea absolută în drepturi a republicilor, pentru garantarea egalității depline a popoarelor și naționalităților din Iugoslavia. Pe de altă parte, modificările aduse în Constituție vizau sistemul parlamentar, începând de la bază (comună) până la nivelul Federației, precum și „asigurarea dezvoltării sistemului comunal și a locului pe care trebuie să-l ocupe comuna în contextul întregului nostru sistem”.

La întrebarea pusă de către Nicolae Ceaușescu referitoare la modul în care Federația putea ajuta dezvoltarea unor republici rămase în urmă din punct de vedere economic, Biedici sublinia că în Iugoslavia existau trei republici nedezvoltate (Bosnia Herțegovina, Macedonia și Muntenegru), precum și o regiune (Kosovo), iar pentru sprijinirea acestora de a ieși din starea de înapoiere s-a format un fond special, la care participau toate întreprinderile din toate republicile, cu 1,94 din produsul social. De asemenea, următorul plan cincinal prevedea ca republicile rămase în urmă să aibă un

³³ Cezar Stanciu, *op. cit.*, 361–372.

grad de dezvoltare mai mare decât cele avansate (cu 2,5%)³⁴.

Evoluțiile interne din România au fost prezentate de către Nicolae Ceaușescu și Ilie Verdeț, liderul comunist român subliniind că ritmul de dezvoltare economică a României se menținea la un nivel înalt. La rândul său, Ilie Verdeț preciza că în viitor se pune accent pe dezvoltarea calității produselor, pe creșterea productivității muncii, pe reducerea cheltuielilor materiale și a celor de producție. În privința comerțului exterior, se prevedea ca la sfârșitul anului să existe și nerealizări datorită faptului că unele produse nu au fost fabricate. Pe de altă parte, au fost adoptate în continuare măsuri pentru perfecționarea activității de planificare economică, pentru dezvoltarea activității unităților economice. Demnitarul român i-a informat apoi pe oaspeți despre Plenara pe probleme ideologice, ce urmărea consolidarea rolului Partidului Comunist Român în toate domeniile de activitate, schimbarea unor mentalități și educarea poporului în spiritul ideilor marxist-leniniste.

Nicolae Ceaușescu a evidențiat faptul că prin măsurile luate se urmărea, ca obiectiv principal, ca până în anul 1975 România să se apropie din punct de vedere economic de țările dezvoltate. În sectorul industrial se pune accent pe dezvoltarea industriei construcției de mașini și pe cea chimică, o participare efectivă a României la schimburile din cadrul CAER-ului, dar și de pe piața mondială nefiind posibilă decât în condițiile unei industrii foarte dezvoltate, moderne. Se acorda, concomitent, o mare importanță investițiilor din agricultură, în vederea irigației terenurilor agricole, ameliorărilor funciare, desecărilor și mecanizării.

Pe de altă parte, s-a creat cadrul organizatoric pentru participarea reprezentanților oamenilor muncii la conducerea procesului economic la diferite nivele, urmărindu-se și o lărgire a autonomiei întreprinderilor, dar păstrându-se „principiul planului unic în conducerea activităților economice”. Și în cadrul conducerii PCR existau preocupări ca partidul să nu administreze ci să orienteze și să îndrume sectorul economic, iar în acest sens o serie de atribuții pe care le aveau secțiile economice din cadrul Comitetului Central (unele dintre acestea fiind desființate) au fost trecute în sarcina Consiliului de Stat și guvernului (însă Ceaușescu preciza că în toate domeniile, organele și organizațiile de partid urmau să aibă rolul hotărâtor).

În plan administrativ, se urmărea o mai bună precizare a atribuțiilor unităților administrative

(comunelor, orașelor și județelor), care să dispună de o mai mare autonomie, fiind alcătuit și un program de sistematizare (care să se pună în aplicare încă din acel cincinal) a localităților rurale pentru ridicarea acestora la nivelul orașelor³⁵.

Programul primei zile a cuprins și un dîneu oferit de către Nicolae Ceaușescu în onoarea lui Iosip Broz Tito (la care au participat membrii delegațiilor celor două state, alte persoane oficiale), cei doi conducători de state rostind toasturi³⁶.

În cea de-a doua zi a vizitei lui Iosip Broz Tito la Timișoara au continuat și s-au încheiat convorbirile la nivel înalt româno-iugoslave, în care cele două părți au analizat evoluția relațiilor internaționale de la ultima lor întâlnire. Liderul iugoslav a subliniat că în cursul anului 1971 Iugoslavia a fost foarte activă pe plan internațional, considerând, în privința Europei, că semnarea tratatelor dintre Republica Federală Germania și URSS, respectiv între RFG și Polonia reprezenta un pas înainte în calea relaxării situației de pe continent și în vederea organizării unei conferințe de securitate europeană. Abordând problema posibilei conferințe pentru securitate, Tito evidenția că trebuiau întreprinse toate eforturile în această direcție, dar că era necesar ca întrunirea să fie bine pregătită, neputându-se vorbi de realizarea securității europene în condițiile existenței celor două blocuri militare. Era nevoie, totodată, de realizarea dezarmării, a retragerii trupelor străine de pe teritoriile altor state.

În privința relațiilor pe care Belgradul le avea cu statele europene, conducătorul Iugoslaviei preciza că raporturile cu Republica Federală Germania erau bune, în special pe plan economic, deși existau chestiuni care trebuiau soluționate, precum cea a despăgubirilor de război, însă partea iugoslavă nu avea de gând să îngreuneze situația politică a cancelarului Willy Brandt, făcând presiuni în această problemă. Și raporturile diplomatice cu celelalte state europene erau bune, cu excepția celor cu Portugalia și Spania cu care Belgradul nu avea relații diplomatice, existând o relansare a legăturilor cu Italia, legături care erau foarte importante pentru Belgrad.

În privința Albaniei (țară cu care, începând din anul 1948, raporturile politice au fost tensionate), în ultima perioadă de timp, din inițiativa ambelor părți, relațiile s-au normalizat, s-au dezvoltat schimburile economice, Belgradul urmărind în continuare îmbunătățirea raporturilor politice, dar acest lucru, sublina Tito, depindea de Tirana.

³⁴ *Ibidem*, 373–377.

³⁵ *Ibidem*, 377–383.

³⁶ *Scînteia* (24 noiembrie 1971), 1–3.

Relațiile bulgaro-iugoslave erau normale în acel moment, ca și cele cu Grecia, deși liderul comunist iugoslav nu era de acord cu arestarea comuniștilor greci, Iugoslavia având raporturi de colaborare și cu Comunitatea economică europeană³⁷.

În continuarea expunerii sale, Iosip Broz Tito s-a referit la bilanțul vizitelor pe care le-a întreprins într-o serie de țări, aducând în discuție – în primul rând – conflictul dintre India și Pakistan, cele două state fiind vizitate de către liderul iugoslav. A urmat călătoria în Egipt, unde a discutat cu președintele Anwar Al-Sadat situația din Orientul Mijlociu³⁸. Sadat l-a informat pe omologul său iugoslav despre rezultatele vizitei sale la Moscova, subliniind că în discuțiile pe care le-a avut cu liderul sovietic Leonid Brejnev, acesta a solicitat categoric ca trupele israeliene să părăsească teritoriile ocupate, URSS-ul fiind de acord cu recomandarea președintelui egiptean, care avea în vedere retragerea trupelor de pe malurile Suezului la 60 de kilometri, urmată de redeschiderea Canalului de Suez pentru circulația internațională, Israelul trebuind să se retragă în interiorul propriilor sale frontiere până la data de 5 iunie 1972.

Tito a informat partea română că în timpul vizitei pe care Brejnev a întreprins-o la Belgrad, liderul sovietic considera necesar ca armata israeliană să evacueze teritoriile ocupate, urmând ca apoi marile puteri sau ONU să acorde garanții ferme referitoare la integritatea Israelului și a statelor arabe. O altă problemă gravă cu care se confrunta zona era cea a refugiaților palestinieni, potrivit lui Tito, Sadat a declarat (confidențial) că era de acord să renunțe la Gaza, iar palestinienii să trăiască în regiunea respectivă. Dar în același timp, președintele egiptean a subliniat (tot între patru ochi) că dacă până la sfârșitul anului nu se întâlneau niciun semn privitor la o destindere a situației pe cale pașnică, acesta va începe pregătirile pentru eliberarea teritoriilor ocupate, deci avea în vedere soluția militară. Tito l-a îndemnat pe liderul egiptean să aibă în vedere varianta diplomatică în vederea soluționării crizei din Orientul Mijlociu.

În timpul vizitei în SUA, Tito a abordat în convorbirile cu omologul său american atât relațiile bilaterale, cât și principalele teme internaționale. Referindu-se la disputa indiano-pakistaneză, Tito a subliniat că era deosebit de important ca cele două superputeri să nu încurajeze India și Pakistanul în

„dezvoltarea conflictului”, ci să întreprindă demersurile necesare în vederea găsirii unei soluții pașnice. Președintele Nixon și-a arătat îngrijorarea că disputa putea duce la o criză mult mai gravă pe plan internațional, care să afecteze procesul de destindere. Președintele american avea în vedere și discutarea cu liderul sovietic Leonid Brejnev a chestiunilor internaționale cele mai importante în vederea rezolvării acestora, Tito fiind de acord cu aceste demersuri, dar exprimându-și teama (la fel ca Nicolae Ceaușescu) ca eventualele înțelegeri dintre cele două superputeri să nu aibă loc pe seama altor popoare (Nixon respingând ferm o astfel de posibilitate).

În timpul întrevederilor americano-iugoslave a fost abordată și tema războiului din Vietnam (în mod confidențial), Tito apreciind că de la început s-a greșit alegându-se opțiunea militară, fiind de părere că trebuia găsită posibilitatea alcătuirii unui guvern de tranziție sud-vietnamez care să pregătească alegerile. La rândul său, președintele american urmărea retragerea unor efective militare din Vietnamul de Sud, politica de „vietnamizare” lăsând-o pe seama Saigonului, care dispunea de suficient armament, SUA urmând doar să livreze armamentul necesar. Șeful executivului de la Casa Albă a acuzat Vietnamul de Nord că sprijină războiul din Sud, iar demersul american făcut Hanoiului privitor la un schimb de prizonieri a rămas fără răspuns. Tito a mai arătat că prin intermediul negocierilor de la Paris diplomații americani aveau posibilitatea să intensifice discuțiile cu vietnamezii pentru oprirea războiului.

A fost analizată și situația din Orientul Mijlociu, potrivit lui Tito, președintele american fiind interesat de soluționarea conflictului, dar acesta se îndoia că URSS-ul dorea același lucru, Moscova urmărind să rămână în regiune și să-și permanentizeze prezența militară în Egipt. Liderul iugoslav a relatat convorbirea pe care a avut-o anterior cu Brejnev, care i-a declarat că în momentul în care se încheia un acord între Israel și statele arabe, Moscova își va retrage din regiune toți specialiștii și consilierii pe care îi avea acolo, în opinia liderului iugoslav URSS-ul dorind să se „elibereze de povara cheltuielilor făcute cu aceste focare care există în lume”.

În privința relațiilor economice iugoslavo-americane, în discuțiile cu liderii americani Tito s-a referit la pagubele provocate de taxa de 10% pentru mărfurile iugoslave exportate în SUA, ridicând și chestiunea comerțului preferențial, existând, potrivit liderului comunist iugoslav, intenția din partea factorilor politici decizionali, a oamenilor

³⁷ Cezar Stanciu, *op. cit.*, 383–385.

³⁸ *Ibidem*, 386–387. Despre conflictual pakistanezo-indian din 1971, vezi Jean Baptiste Duroselle, Andre Kaspi, *Istoria relațiilor internaționale 1948 – până în zilele noastre*, vol. II, București (2006), 225–226.

de afaceri americani de a dezvolta relațiile politico-economice cu Belgradul³⁹.

În încheierea expunerii sale, președintele iugoslav a prezentat rezultatele ultimelor două vizite ale sale în Canada și Anglia, ultima fiind socotită mai mult de „curtuoazie”⁴⁰

În prezentarea sa, Nicolae Ceaușescu sublinia că în cadrul relațiilor internaționale în ultimul timp s-au petrecut schimbări importante, având loc o nouă regroupare de forțe, în urma căreia Republica Federală Germania și Japonia au devenit puteri „de mână întâi”, la care se adăuga un alt factor deosebit de important, respectiv apariția Chinei în viața internațională, pe care liderul român o considera ca fiind a treia superputere.

Referindu-se la demersurile diplomatice ale României din ultima vreme, liderul comunist român informa partea iugoslavă că vizita întreprinsă în China a produs nemulțumirea sovieticilor, care au convocat în Crimeea statele socialiste europene, plus Mongolia, în dorința „de a împiedica dezvoltarea relațiilor cu China”, dar desigur și de a critica politica externă a României în această privință. În privința raporturilor cu celelalte state socialiste, acestea fluctuau, fiind când mai bune, când mai reci, toate aceste evoluții fiind determinate de politica Moscovei de a-și menține rolul de conducător al blocului socialist cu orice preț.

Economic, relațiile cu toate statele membre CAER erau bune, la fel cele diplomatice cu Bulgaria, iar cele cu Ungaria erau normale. Pe aceeași linie se înscriau cele cu Polonia, cu RDG, cu Cehoslovacia, cu Praga existând deosebiri legate de aprecierea evenimentelor din anul 1968. De asemenea, relațiile guvernamentale cu Albania erau pozitive. Referindu-se la raporturile din cadrul CAER-ului, Ceaușescu arăta că România a semnat noul program de cooperare deoarece îl aprecia ca fiind pozitiv, cooperarea economică, măsurile de integrare economică socialistă ținând cont de principiul respectării independenței fiecărei țări.

Și cu celelalte state din Europa, România avea raporturi diplomatice și economice bune, Ceaușescu exprimându-și opinia că guvernul vest-german din acel moment reprezenta cea mai bună soluție, deși avea unele tendințe de a promova o politică de mare putere, față de care celelalte state trebuiau să dea dovadă de vigilență. În acest sens, liderul comunist român făcea o remarcă foarte interesantă, referindu-se la o precizare a generalului De Gaulle (pe care acesta a afirmat-o

în timpul unei întâlniri dintre cei doi) că, până la urmă, „nemții sunt tot nemți”.

În privința securității europene, Nicolae Ceaușescu sublinia că la pregătirea conferinței trebuiau să participe toate statele, în condiții de egalitate deplină, marile puteri neavând dreptul de a rezolva singure această chestiune. Problema realizării unei înțelegeri în Balcani era legată, de asemenea, de cea a securității europene, trebuind întreprinși pași concreți pentru pregătirea unei reuniuni în vederea încheierii unei înțelegeri între statele balcanice. Se putea, în primul rând, realiza o colaborare economică mult mai bună între țările din regiune.

Referindu-se la conflictul indiano-pakistanez, Ceaușescu aprecia că situația era foarte gravă, putând duce la evoluții imprevizibile pe plan internațional. În opinia sa, problema Pakistanului de Est constituia o problemă internă, ea trebuind să fie soluționată în mod democratic. Liderul român era îngrijorat însă de tendințele de a se impune, din afară, o soluție sau anumiți lideri, acest model putând constitui un precedent de intervenție și în alte state.

Abordând problema războiului din Vietnam, liderul român preciza că în discuțiile avute cu liderii vietnamezi și cu prințul cambodgian Norodom Sianuk, s-a subliniat că trebuiau utilizate căile politice și diplomatice pentru a se ajunge la încheierea conflictului, fiind necesar a fi îmbinate în acest sens mijloacele militare cu cele politice. Ceaușescu mai evidenția că propunerile făcute de către Guvernul Revoluționar Provizoriu din Vietnamul de Sud erau raționale în vederea soluționării pe cale diplomatică a războiului, însă el își exprima îngrijorarea că problema vietnameză nu mai preocupa, în aceeași măsură ca în trecut, opinia publică internațională și astfel presiunea făcută asupra lui Nixon de a urgenta tratativele de pace a scăzut. În consecință, sugera liderul român, trebuiau găsite căile pentru a fi mobilizată din nou opinia publică internațională pentru a se ajunge la încheierea pașnică a conflictului din Indochina.

Referindu-se la situația tensionată din Orientul Mijlociu, Ceaușescu evidenția că poziția României rămânea neschimbată, fiind necesar a fi rezolvată și problema refugiaților palestinieni. Liderul român era de acord cu opinia Belgradului potrivit căreia situația din regiune influența negativ continentul european, în special zona Balcanilor și a Europei de sud-est.

Luând în discuție întâlnirile dintre liderii marilor puteri, Nicolae Ceaușescu își exprima, la rândul-i, îngrijorarea legată de faptul că înțelegerile

³⁹ Cezar Stanciu, *op. cit.*, 388–393.

⁴⁰ *Ibidem*, 393–394.

dintre aceștia să nu fie realizate pe spatele altor state. În expunerea sa, liderul român s-a referit și la necesitatea înfăptuirii dezarmării și în special a celei nucleare.

În încheierea intervenției sale, Ceaușescu preciza că România avea relații politice și economice bune cu țările din Africa și America Latină, că aprecia activitatea Grupului celor 77, Bucureștiul urmărind să facă parte din acest grup, solicitând pentru aceasta sprijinul Belgradului.

Analizând evoluțiile din cadrul mișcării comuniste internaționale, el evidenția că au avut loc schimbări importante, manifestându-se încă tendința de amestec în treburile interne ale altor partide comuniste, dar, în ciuda acestei situații, se constata că tot mai multe partide respingeau aceste presiuni, pronunțându-se pentru o politică independentă. El sublinia că problema colaborării dintre formațiunile politice comuniste, a unității acestora trebuia realizată pe o bază nouă, fără a exista un centru coordonator⁴¹.

A urmat dineul oferit de către Nicolae Ceaușescu în onoarea omologului său iugoslav în saloanele Hotelului Continental, la care, pe lângă membrii celor două delegații, au luat parte conducători ai organelor locale de partid și de stat, personalități proeminente ale vieții culturale, artistice, științifice din Timișoara, ziariști iugoslavi, români, precum și corespondenți ai presei străine acreditați în România, numeroși trimiși speciali ai presei și ai radioteleviziunilor din mai multe țări, fapt ce denotă interesul pentru această întâlnire.

În cursul după-amiezii cele două delegații au vizitat Uzina „Electromotor” și Întreprinderea „Industria Lânii”. La Uzina „Electromotor” au fost văzute principalele sectoare ale fabricii de motoare ale întreprinderii, sculărie, bobinaj, montaj. S-a subliniat că motoarele electrice care se produceau în peste 60 de tipodimensiuni erau livrate în 37 de state, fiind realizate și o gamă largă de bunuri de consum pentru populație, precum aspiratoare, ventilatoare de masă sau de geam, radiatoare cu ventilator pentru încălzire, întreprinderea „Electromotor” devenind principalul furnizor de motoare electrice cu puteri cuprinse între 4 și 37 kW. A fost prezentată, în continuare, expoziția unde era cuprinsă o parte din cele circa 125 de produse de bază și derivate realizate de către uzina timișoreană.

La Întreprinderea „Industria lânii” oaspeții au vizitat secția de filatură, precum și expoziția cu produse ale industriei ușoare, realizate de

către întreprinderile timișorene de resort, precum Întreprinderea „1 Iunie”, Uzinele Textile, Fabrica „Guban”, Fabrica de încălțăminte „Victoria”, Fabrica de mănuși etc. Cele două delegații s-au oprit apoi în noul cartier muncitoresc „Zona tipografilor”, unde oaspeților le-au fost prezentate unitățile de desfacere ale produselor alimentare din cadrul marelui complex comercial de pe Bulevardul Leontin Sălăjan.

Vizita oficială a delegației iugoslave la Timișoara a luat sfârșit în seara zilei de 24 noiembrie 1971, ceremonia plecării desfășurându-se la Gara de Nord (începând cu ora 21,30). O gardă de onoare a prezentat onorul, s-au intonat imnurile de stat ale celor două țări, iar apoi „în aplauzele mulțimii, trenul special cu care călătorește tovarășul Iosip Broz Tito părăsește gara Timișoara, îndreptându-se spre patrie”. Oaspeții au fost însoțiți până la punctul de frontieră Stamora-Moravița de Ilie Verdeț, Mihai Telescu, Vasile Șandru și Iso Njegovan, în aceeași seară liderul comunist iugoslav sosind la Belgrad⁴².

În concluzie, întâlnirea dintre Nicolae Ceaușescu și Iosip Broz Tito de la Timișoara din zilele de 23–24 noiembrie 1971 s-a înscris în seria consultărilor periodice care au avut loc între cei doi lideri în perioada 1966–1979. Vizita a fost pregătită din timp de către autoritățile române, stabilindu-se regulile de protocol și de securitate firești în asemenea situații, dar în același timp nu au lipsit momentele festive exagerate, numărul mare de oameni aduși (desigur obligatoriu) pe traseele străbătute de coloana oficială. Acest aspect a și creat nemulțumirea celor prezenți pe străzile Timișoarei în cele două zile ale vizitei, un raport al Securității surprinzând această stare de spirit, faptul că oamenii precizau că acțiunile de curățenie și de aprovizionare normală a magazinelor se făceau doar în astfel de ocazii sau că au trebuit să îndure frigul ore în șir pentru a-i „ovaționa” pe demnitari⁴³. Reținem, de asemenea, momentul sosirii la Timișoara a lui Nicolae Ceaușescu, care scoate în relief primele manifestări ale cultului personalității liderului comunist român.

În privința convorbirilor oficiale, partea iugoslavă a prezentat schimbările majore care s-au petrecut în viața politică din statul vecin, respectiv modificările aduse Constituției prin care republicile căpătau o autonomie largă, dar și diferențele existente în dezvoltarea economică a acestora, ce

⁴¹ *Ibidem*, 398–408.

⁴² *Scântea* (25 noiembrie 1971), 1–3.

⁴³ Vasile Rămneanțu, Reacții de nemulțumire față de regimul comunist din România la începutul anilor 70 în județul Timiș, în *Analele Banatului*, S.N., Arheologie-Istorie, XXIX (2021), 251–253.

aveau repercusiuni politice și naționale. În același timp, liderii iugoslavi atrăgeau atenția că Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia rămânea în continuare „avangarda clasei muncitoare”, formațiunea politică din fruntea țării.

Evoluțiile interne din România au fost înfățișate în termeni pozitivi, evidențiindu-se ritmul înalt al creșterii economice, dar și unele neîmpliniri în privința exportului din anul respectiv. Nicolae Ceaușescu a prezentat și măsurile luate în vederea lărgirii autonomiei întreprinderilor, măsuri care în realitate nu au fost transpuse în practică niciodată, până în decembrie 1989 PCR controlând toate domeniile de activitate.

Relațiile politice, economice și culturale dintre cele două state erau pe un drum ascendent, partea română propunând consultări în momentul în care pe plan internațional apăreau probleme complicate, ce interesau cele două țări. Totodată, Bucureștiul era interesat de semnarea protocolului privind construirea Hidrocentralei Porțile-de-Fier II, ca și de realizarea unei căi ferate din România spre portul Bar, pentru ușurarea transportului maritim românesc.

Cea de-a doua parte a convorbirilor la nivel înalt româno-iugoslave a fost axată pe analiza situației internaționale, cele două părți exprimându-și îngrijorarea față de criza pakistano-indiană, pronunțându-se pentru rezolvarea pașnică a acesteia, fără intervenții de dinafară, așa cum sublinia Ceaușescu. Cei doi lideri comuniști și-au arătat interesul pentru viitoarea Conferință de securitate europeană, evidențiind necesitatea pregătirii temeinice a acesteia, Nicolae Ceaușescu subliniind că la acest proces trebuiau să participe toate statele de pe continent, indiferent de mărimea lor. Pe de altă parte, Tito vedea în existența celor două blocuri politico-militare un impediment în realizarea securității europene. Semnarea tratatelor dintre RFG și URSS, respectiv dintre RFG și Polonia erau apreciate pozitiv, în interesul destinderii de pe continentul european. De asemenea, guvernul vest-german condus de către cancelarul Willy Brandt era văzut cu ochi buni de cele două părți.

Trebuie subliniată remarca liderului român potrivit căreia pe scena internațională s-au produs mutații importante, RFG-ul și Japonia devenind puteri importante, ca și China. Analizând relațiile României cu celelalte state socialiste, Ceaușescu arăta că Moscova a avut o atitudine critică după vizita pe care liderul român a întreprins-o în China, raporturile cu celelalte state socialiste europene fiind în funcție de directivele venite de la Kremlin. În acel moment aceste relații erau normale, dar

liderul român atrăgea atenția asupra încercărilor pe care Kremlinul le întreprindea în continuare de a controla mișcarea comunistă internațională, politică pe care și Belgradul o respingea.

În intervenția sa, Iosip Broz Tito informa partea română că relațiile mai puțin bune pe care țara sa le-a avut în trecut cu Albania și Bulgaria s-au normalizat, liderul iugoslav relatând în continuarea expunerii sale despre vizitele întreprinse în Pakistan, India, Egipt, SUA, Canada și Anglia, despre convorbirile pe care le-a purtat cu liderii acestor state. Faptul că președintele iugoslav a adus în discuție unele subiecte sensibile care au fost abordate cu șefii statelor respective (de exemplu, intenția lui Sadat de a încerca soluționarea crizei din Orientul Mijlociu pe cale armată) denotă gradul de încredere la care s-a ajuns în relațiile dintre cele două părți.

Au fost luate în discuție și celelalte crize de pe glob, precum războiul din Vietnam, cei doi lideri având opinii comune privind încheierea acestuia. Atât Tito, cât și Ceaușescu și-au exprimat și teama privind o eventuală înțelegere dintre SUA și URSS pe spatele statelor mici și mijlocii, teamă pe care, cu diverse ocazii, aceștia au formulat-o în fața liderilor americani. Este de reținut și planul lui Nicolae Ceaușescu ca România să facă parte din Grupul celor 77, liderul român solicitând la Timișoara sprijinul Belgradului în acest sens.

Întâlnirea de la Timișoara a scos în evidență bunele relații diplomatice existente, în acel moment, între Republica Socialistă România și Republica Socialistă Federativă Iugoslavia, precum și gradul înalt de încredere reciprocă stabilit între cei doi lideri de stat.